

Margai sviete nusiduoda...

*Mužike, kas pastatė tas baltas trobas mūrinyčias,
Iš plytų ar iš akmenų blizgančias bažnyčias?
Kas tuos žemčiūgus, auksus, sidabrus nupelno?
Vis tai kruvins prakaitas yr' muziko delno.*

Dionizas Poška, žemaičių dainius

Ta diena Palangoje buvo nerami: Baltija šiaušėsi, Birutės kalne vėjas lankstė pušis, gainiojo iš paplūdimio vasarotojus. Skubėdamas pro autobusų stotį, staiga išgirdau pažįstamą Vinco Kalendos balsą. Jis kažką barė. Priėjęs arčiau, paklausiau:

— Sakyk, mielas, kas atsitiko?

Bičiulis nirsdamas parodė į tolstantį gelsvą autobusą... Tačiau ką bendra turi autobusas su Vincu? Pasirodo, nemažai: Vincą užvakar kažkas įtikino, kad geriausiai pailsi ne auksinėse kopose, bet keliaudamas. Juk ne kur kitur, o čia, Palangoje, gimė pirmasis Lietuvos turistai — keliauninkas Palangos Juzė! Vincui buvo įkalta į galvą, kad didžiausias malonumas pasaulyje — sėsti į turistinį autobusą.

Blogiausia šioje istorijoje, pasirodo, tai, kad turistinis autobusas nuvažiuoja su jo lagaminu.

— Pasivyk juos, gerbiamasis, kita mašina, — tariau.

Ir taip smulkiai išdėsciau maršrutą, lyg pats tas kecionvedys būčiau. O po valandos, keikdamas savo lie-

žuvį, bičiulio prilaikomas už apykaklės, dūmiau Kretingos link: kol pavysime turistinį autobusą, turėjau būti vadovu, kelrodžiu, išdininku...

Man visuomet sekasi: turistų Kretingoje jau nebebuvo, išvyko su jais ir lagaminas.

Čia, laukdami keleivinės mašinos, turėjome sugaišti gerą valandą. Todėl slampinėjome po miestą, apžiūrėjome senąją pranciškonų bažnyčią, ir mano atmintyje iškilo toksai praeities vaizdas, kurį nedelsdamas papasakosiu...

...Vasaros atminimą seniai jau palaidojo rudi negyvi lapai.

Pakąstos šalnos, sukniubo paskutiniosios rudens gėlės.

Nuo Baltijos, nuo Šventosios, vis šliaužia ir šliaužia juodi lietaus debesys...

Jei nelyja, debesų properšoj pasirodo ruda saulė. Ir viskas tada čia paruduoja: akmeninės senojo vienuolyno sienos, mūrai, gatve slankiojančių vienuolių abitai, namų sienos, vanduo Akmenoje...

Gaudžia, sunkina protą ir širdį lieso broliuko tampus didysis varpas. Sunkus, masyvus, iš rudo vario nu-lietas, metalo šerdimi... Vienuolyne pagyvėjimas: poryt vėlinės — skubiai pardavimui skaičiuojamos, rūšiuojamos rudos vaškinės žvakės, skardinės gėlės... Viskas — kapinėms, o jų centre — raudona, grakšti koplyčia: grafo šeimos amžino poilsio vieta... Sukiesi į kairę — vėl kapinės. Žinoma, kitos. Daug senesnės, įvairesnės, su įdomiais paminklais, graudžiais užrašais žemaičių, prūsų, net kuršių tarmėmis... Su retai pasitaikančiais, nagingų rankų nu-

kaltais geležiniais kryžiais. Vyniojasi, raitosi ant jų saulutės, žaibai, žalčiai, liepsnelės, beržų šakų pynės supa nukryžiuotąjį... Šis keistas pagonybės ir krikščionybės simbolių mišinys širdyje sukelia nenusakomą jausmą.

Suvaitoja suklykia geležiniai senųjų kapinių vartai, ir aš tyliai įeinu pro juos. Žemai pakalnėje srauniai bėga Akmena, skubėdama išlieti į audringąją Baltiją, kitoje pusėje kranksi, sutupia ir vėl pakyla iš senų gūžtų amžinai neramios, amžinai baugios ir alkanos varnos.

Jei ne jos, čia būtų visai tylu... Po valandėlės pastebiu, kad kapinėse aš nebe vienas: žilas žilutėlis senukas, pasiremdamas lazda, slenka pro kapų eilę. Jo rankose virpa kažkur surinktų laukų žolelių puokštė, jų tarpe puikuoja paskutiniųjų vėlyvojo rudens gėlių — ast-rų — žiedai...

Eidamas iš paskos, išvydau anksčiau nepastebėtą kapą, kuris ryškiai skyrėsi nuo kitų: tvarkingai užlaikomas, apmūrytas, su stogeliu, papuoštu gėlėmis, greta savo gelsvus liežuvėlius kaišiojo degančių žvakių liepsnelės...

Prie kapo karštai meldėsi dvi atsiklaupusios moterėlės. Vienai jų per raukšlėtus skruostus nesulaikomai riedėjo ašaros, kitos akyse su skausmu kovojo ir didžiulė viltis. Ant kapo aptvaro sėdėjo perkaršęs vienuolis ir, pamatęs ateinantį senį, o paskui ir mane, tingiai, bet reikšmingai pažvangino aukų dėžutę...

Senelis, sunkiai susilenkdamas, padėjo gėles ant kapo, dar sunkiau šnopusdamas atsitiesė, persižegnojo ir, pasirėmęs ant lazdos, nejudėdamas sustingo.

Keistai, matyt, atrodė mūsų grupė. Tai pajuto ir se-

nasis vienuolis. Nerangiai pričiuženęs, beveik mano panosėje barkštelėjo aukų dėžute...

Jo nekantrus ir sunkus žvilgsnis grėžė, svilino mane:

„Na, jaunuoli, užteks tuščiai vėpsoti... Mesk penkrublę ir eik savo keliais“, — rodos, sakytė sakė man.

Tą pačią ceremoniją jis pakartojo su seneliu ir moterimis.

— Kieno čia kapas, tėve? — atsisveikinęs su paskutine, pietums skirta dešimtruble, liūdnai paklausiau vienuolio.

Šio žvilgsnis, pamačius pinigus, iš karto sušvelnėjo:

— Nevietinis tu, mano vaike? — paklausė.

Aš linktelėjau galvą.

— Kam tos žvakės ant kapo? — pasiteiravau.

— Tai tėvo Embražiejaus kapas, mano vaike...

Aš tylėjau.

— Stebuklingas jis, tas kapas, mano vaike. Čia žmonės stebuklingai išgyja, gauna per šitą palaimintąjį dangiškų malonių... Palaimintuoju jį pats šventas tėvas Ryme paskelbė... Po kurio laiko Lietuva turės naująjį šventąjį, naująjį globėją — šventąjį Embražiejų... Dar gyvas darė stebuklus — sustiprindavo silpnuosius, išgydydavo ligonius vien savo rankos prisilietimu... Šiame vienuolyne ir sielą dievui jis atidavė... Tai buvo, vaike mano, lygiai prieš šimtą metų... Rytoj trisdešimta spalio... Vienuolynas ir žmonės vėl prie jo kapo melsis. Surašęs naujai jo padarytus stebuklus, lauks žinios iš Rymo... O kai ji ateis — linksmi suskambės varpai, iš visi krikščionys verks iš džiaugsmo...

Senasis vienuolis, garsiai žvangindamas spynele ant aukų dėžutės, grįžo į senąją vietą.

Aš, truktelėjęs pečiais, išėjau į gatvę. Bet ir čia nedavė ramybės keistas pokalbis, verkianti moteris, žilas senelis, degančios žvakės, puošnus kapas.

Buto šeimininkė pasakė tą patį, ką ir senasis vienuolis, tik dar pridūrė, kad žmonės, vienuolių skatinami, dažnai šį kapą lanko, o palaimintasis Embražiejus nuo seno labai gerbiamas...

Ir kita diena kretingiškiams nieko gero, išskyrus lietu ir žvarbų vėją, nežadėjo.

Pusiaukelėje lietus pliūptelėjo visa jėga... Slėpdamasis nuo jo, įbėgau į knygyną. Čia pamačiau vakarykštį senelį: pasibalnojęs nosį dvigubais akiniais, prie trumparegių akių prikišęs, atidžiai skaitė knygų pavadinimus.

— Želvys, jis nuo Salantų kažkur, — pasakė nuobodžiau janti knygyno vedėja, — kas metai tuo pačiu laiku jis čia apsilanko... Apsistoja pas gimines, nusiperka porą knygų ir vėl... Sako, knygnešys buvęs, daraktorius — vaikus prie caro kaimuose rašto mokė... Ale ir lietus nenustoja... Kad greičiau pašaltų...

Senukas Želvys pasirodė besąs linksmas ir šnekus žmogus. Palydėjau jį į miesto pakraštį, pas jo gimines.

— Palaimintas tėvas Embražiejus ir yra tas žolynėlių mylėtojas Jurgis Pabrėža... — pasakė jis.

— Tas mokslininkas? — paklausiau nustebedęs.

— Pamokslininkas, pamokslininkas, — pritarė nenugirdęs senelis. — Mano bočius pas jo tėvus dvarelyje tarnavo... Pats vyskupas Valančiauskis jį „Žemaičių vyskupystėje“ mini... Girdėtus pasakojimus iš tėvų ir senų

žmonių prisimenu... Gerbia mūsų šeimą jo atminimą...
Ir aš kasmet jo kapą aplankau...

Ilgai užsirašinėjau, varginau senąjį Želvį, pamirštus pasakojimus atgaiviname, o jo sukembusios, senos, raukšlėtos, melsvomis gyslėmis išvagotos rankos virpėjo... Aštuoniasdešimt devyneri metai — juk tai didelė gyvenimo našta...

Paskui atėjo anūkas, apsupo senelį Želvį kailiniais, ir mes atsisveikinome. Ir dabar, kai vartau šiuos senuko užrašus, į mane tarsi žiūri jo skaidrios, gyvos, protingos akys, ir man gaila, labai gaila, kad daugiau negirdėsiu jo balso, niekados sau neatleisiu, kad niekaip neprisiruošiau nuvykti pas jį... O dabar jau spėjęs žolėmis apželti kapas toks pat tylus kaip ir žilasis senelis...

Želviui išvykus, pas vietinius gyventojus suradau M. Valančiaus „Žemaičių vyskupystę“...

Paskubomis sklaidžiau senus, pageltusius, sunkiai įskaitomus puslapius. Štai antroje dalyje, trečiame perskyme, net keturi puslapiai, skirti Jurgiui Pabrėžai:

„J. E. Pabrėža gimė 1771 metų sausio 15 dieną Skuodo parapijoje. Jo tėvai, kaipo bajorai, norėdami lig laiko prašviesti savo sūnų, dar jauniklį nuvežė Kretingon, kam tuomet buvo gana gera mokykla. Tą Jurgis šarpiai perėjęs, siekė aukštesnių mokslų. Nuvažiavęs į Vilniaus akademiją, mokėsi: istorijos, anatomijos, botanikos, chemijos, chirurgijos, fizikos, prigimtų įstatymų, teologijos ir švento rašto išguldymo. Taip ne vien akis atkasęs, bet ir daug ko gero, 1794 metais sugrįžta į Žemaičius ir įstoja į Varnių kunigų seminariją... Kunigas Pabrėža pažįsta kiekvieną žolelę, mūsų šalyje augančią, žino kiekvieną vardą ir pavardę, taip pat numano, kam kuri yra

deranti. Nemaža žolių, kurios pajūryje, surinkęs ir aprašęs, nuleido į Vilnių Jundzilams, kad į Lietuvos žolininką įrašytų. Parašė tame dalyke šias knygas..."

Pageltusius M. Valančiaus knygos puslapius papildė daug J. Pabrėžos laiškų, kurie dabar saugomi Lietuvos TSR Mokslų akademijos rankraštyne. Štai vienas jų, rašytas 1829 metų balandžio 13 dieną:

„Dar vaiku būdamas mylėjau augalus, juos sodinau, ravėjau ir su jais bovijausi. Norėdamas pažinti jų savybes, paruošdavau iš jų tinktūras bonkutėse. Patekęs į Kretingos mokyklą, gavau pradines botanikos pamokas iš fizikos mokytojo p. Narkevičiaus. Vėliau, nuvykęs į Vilniaus universitetą, ėmiausi mokytis medicinos dalykų. Ten tarp kitko turėjau laimę matyti, kaip apibūdinamos augalų gentys ir rūšys, vadovaujant garbingam gamtos mokslų profesoriui p. Špicnageliui, dar lenkiškais laikais...

...Tapus kunigu, man teko pagal savo luomo pareigą dažnai lankyti įvairius ligonius, neturinčius jokios medicininės pagalbos, o jų kančios iki gyvo kaulo mane perimdavo... Sužinojau apie daugelį vaistinių medžių iš augalų pasaulio, tačiau jų nepažinojau. Ir taip buvau priverstas griebtis kun. Kluko „Augalų žodyno“ ir kun. Jundzilo „Augalų aprašymo“. Bet kadangi neturėjau jokio vadovo tame reikale, kuris man padėtų atskirti vaistinius augalus nuo nevaistinių, tai teko man iš eilės rinkti ir apibūdinti visus augalus, kokius tik gamtoje sutikau, ir tas vien tam, kad pažinčiau vaistinguosius. Pagodą rasdavau pažinęs kai kurių augalų savybes, bet kiek tas man darbo kainavo, gal tik tas supras, kas panašiu būdu darbavosi neturėdamas jokio vadovo: nei

gyvo, nei žolyninio. Tai todėl tiek daug klaidų įsibrovė į mano menkavertį herbarą. Štai kokia yra visa genealogija priežasčių, kodėl aš ėmiausi sudarinėti savo herbarą... (ir t. t.)

Kun. Pabrėža"

Iš negausių rašytinių, dabar taip pat nuo laiko nublukusių dokumentų sužinome, kad Jurgis Pabrėža jau iš jaunų dienų darbavosi mokslo labui, be galo mylėjo Lietuvos liaudį, kad jis, kaip ir Simonas Daukantas, gimtąją kalbą rašydamas pirmąsias mokslo knygas, stengėsi perduoti visas žinias savo kraštui. Laiškai, atsiminimai pasakoja, jog Kartenos miestelyje, į kurį jis buvo paskirtas 1812 metais ir kur išgyveno ketverius metus, pradėjo rašyti savo pirmuosius mokslo darbus iš taikomosios botanikos.

„...Oi, kaip tai būtų gera, kad žemaičių ūkininkai pažintų bent įvairesnes augimes, o dar neabejotinai, ale tikrai! Tuokart galėtų sugadlyviausias prie kokio vartojimo dėl savęs rinkti ir ant reikalo kovoti, o vodi-jančių sergėtis...“ — rašė jis.

Negalima užmiršti, kaip jis, važinėdamas po įvairius Žemaitijos ir Prūsijos kampelius, braidžiodamas po basas, po pelkynus, greta herbarinės medžiagos renka iš žmonių lūpų augalų vardus.

Jis pirmas Lietuvoje duoda jiems genčių ir rūšių pavadinimus, parinkdamas jiems net senovės lietuvių dievų mitologinius vardus: Austėja — pagal bitininkystės deivės vardą, Poklius — pagal požemio dievą, Gardunytis — avelių dievaitis...

Negalima be susijaudinimo, ramiai vartyti, skaityti jo susirašinėjimą su įžymiais to meto mokslo veikėjais —

Jundzilu, Špicnageliu, Volfgangu — jo parašytus veikalus, kurie jį parodo kaip didelį, išymų mokslininką. Jie vertingi ir lietuvių kalbos istorikams, besidomintiems lietuviškais botanikos terminais ir tuolaikine rašyba.

Tai toks trumputis, negausiais dokumentais pagrįstas gyvenimo kelias.

Rašant šias sausas biografines eilutes, ausyse nenoromis vėl ima skambėti vienuolyno varpas, iškyla niūrus, vienuolio su aukų dėžute veidas, prie kapo besimeldžiančios moterys ir lietingas rudens vakaras.

Jau dešimt ir daugiau metų praėjo nuo to laiko, kai pirmą kartą pamačiau Pabrėžos kapą, daug vandens į Baltiją nutekėjo Akmena, dešimt kartų medžiai žemėn numetė pageltusius lapus... Bet kada tik nenuvykčiau į Kretingą, man rodosi, kad girdžiu senelį Želvį, liepiantį atitaisyti tą didžią skriaudą, tą baisią klastą, kuri sunkiu akmeniu slegia garbingojo mokslininko Jurgio Pabrėžos kapą, tą begėdišką profanaciją, kuri didįjį žmogų praminė falsifikuotu „palaimintojo tėvo Ambrozijaus“ vardu... Tai be jokio gėdos jausmo, be sąžinės graužimo padarė tie žmonės, kurie po sutana nešioja fanatizmą, kurie prakeikė vertingus Jurgio Pabrėžos darbus, tyčiojosi iš jo. Tie, kurie liaudyje mokslininkui sukaupę meilę, dėkingumą sugebėjo paversti bizniu.

Štai prieš mus iškyla seni vaizdai, pagrįsti dokumentais, kurie dar iki šiolei nėra užmiršti liaudies širdyje...

...1794 metai.

Varniai... Žemaičių vyskupijos centras... Šalia katedros — pilki kunigų seminarijos rūmai.

Seminarijos rektorius apsiniaukęs, tėvai teologai niū-

rūs, nervingai kosti. Priešais stovi jaunas dvidešimt trejų metų vaikiną su seminaristo drabužiais...

— Ne, ne, gerbiamieji tėvai, — tvirtai aidi jo balsas skliautuotoje seminarijos salėje, — mano įsitikinimas tvirtas — aš kunigu negaliu ir nenoriu būti...

— Kodėl? — klausia kunigas Jestromskis, plikas, blizgančiu pakaušiu.

— Kodėl? — pakartoja paniures seminarijos rektorius. — Atsakyk mums, klierike.

— Aš noriu savo gyvenimą skirti mokslui ir tik mokslui... Kunigystė man svetima, ir aš patekau į seminariją atsitiktinai.

Rektorius rimtai linguoja galvą: ši istorija jiems žinoma, ji ne naujiena. Atliekant chirurginę praktiką, operacijos metu Vilniaus universiteto studentą labai paveikė jaunos merginos mirtis... Kalbama, kad su mergina jaunasis bajoraitis Jurgis Pabrėža buvo pažįstamas.

— Be to, — staiga pasiryžęs sako jaunasis seminaristas, — aš... aš... abejoju dievo...

Rektorius rūščiai suraukia antakius. Seminarijos tėvų akyse pasirodo siaubas.

Čia jaunasis seminaristas prikanda liežuvį ir susigriebęs pasitaiso:

— Abejoju ir švento Augustino mokslu apie kunigystę...

Šio skandalo dievobaimingieji seminarijos tėvai, vyskupija negali dovanoti Jurgiui Pabrėžai visą gyvenimą!

Jurgis Pabrėža, žiauriai prigrasintas ne tik seminarijos vadovybės, bet ir pasaulietiškos valdžios, tėvų ir artimųjų prašymu lieka Varniuose, kol baigia seminariją.

Net daugeliui metų praėjus, šis skandalingas įvykis Jurgiui Pabrėžai buvo nuolat prikišamas ir, norint sušvelninti aplinkybes, jo knygos „Botanika arba Taislius Auguminis“ įvade parašyta: „Užsiliko žinia, būk, priėjęs seminarijoj šv. Augustino mokslų išguldymą apie kunigo pareigas, J. Pabrėža norėjęs išeiti iš seminarijos ir apie tai pasakęs seminarijos rektoriui, bet rektoriui pasisekė jį perkalbėti ir suturėti seminarijoj, ir tokiu būdu J. Pabrėža, pabaigęs Varnių seminarijoj mokslą, tapo kunigu...”

Jaunas kamendorius, gydydamas žmones, rinkdamas žoleles, rašydamas mokslinius straipsnius, guosdamas ponų ir dvasiškijos prispaustus žmones, pėsčiomis išvaikšto Kretingos apylinkes... Jo kojų pėdsakus rasi Palangoje, Darbėnuose, Mosėdyje, Laukžemėje, Šventojoje, Lenkimuose, Skuode, Šatėse, Aleksandrijoje...

Salantai, Plateliai, Žagarė, Plungė, Tilžė ir dešimtys kitų vietovių, lietingomis dienomis ar kaitrai be gailesčio kepinant, ne kartą matė žmogų, kuris kantriai lankstėsi prie kvapnių žolelių, prie žydinčių laukų ir miškų gėlelių...

— Žmonelių labai viskas, žmonelių, domine, — nuolankiai atsakinėjo jis irzliam savo klebonui, kai šis priekaištavo, kad kamendorius visai nesirūpina bažnytiniais reikalais...

Praeidavo mėnuo, du — ir vėl barnis klebonijoje.

— Dainas sau su muzikais dainuoja, žolelėm burtininkauja, pamaldų bažnyčioj nelaiko, šaknelėmis visą trobą smardina, — skundėsi klebonai vyskupui, — duokite kitą kamendorių... Bedievių ir tinginių nereikia...

Šešiolika metų Jurgis Pabrėža trankomas iš vietos į vietą. Jo mokslo draugai seniai jau klebonais, dekanais, kanauninkais tapo, o Jurgio visas turtas — užrašai, knygos ir meilė savo liaudžiai...

Jau pražilęs, gyvenimo naštos prislėgtas mokslininkas, dažnai eretiku pravardžiuojamas, atvykęs į Karteną, atsidūsta:

— Pagaliau galėsiu ramiai dirbti, altarista tapau...

Praėjo ketveri metai.

Vieną rudens vakarą altarista iškviečiamas į vyskupiją:

— Gauti skundai, kunige, kad jūs, užuot laikęs sekmadienį bažnyčioje šventas mišias, nuvykote į Kūlupėnų sodžių. Ir ne su šventais sakramentais, o su žolelėmis savo...

Nervingai virpa raumenys altaristos veide, bet jis susivaldo:

— Pas mane, jūsų ekscelencija, atbėgusi verkdamas, iš širdies skausmo alpdama motinėlė pranešė, kad ten jos sūnelis mirtim vaduojasi... Juk ten žmogaus gyvybė...

Bet vyskupas nepermaldaujamas...

— Ką reiškia, kunige, kažkokio muziko gyvybė prieš amžinąjį gyvenimą ten...

Ilgai neišėjo iš vyskupo rūmų altarista.

Kaip pasakojama, grįžus į Karteną, greitai atėjo Pabrėžai raštas: vyskupija davė griežtą parėdymą ir paskutinį perspėjimą altaristai — jokių žolių rinkimo, jokių savavališkų gydymų, visus turimus raštus ir mokslinius darbus kuo skubiausiai perduoti bažnytinei kontrolei...

O dėl kunigo elgesio dar bus galvojama! Jei kunigo elgesys nepasikeis, jis bus įskaitytas į emeritų sąrašą ir pasiūstas atgailauti į vienuolyną.

O ir altaristą, grįžęs į Karteną, ilgai mąstė...

Greitai po to įvykio, 1816 metais, į Kretingos vienuolyno duris pasibeldė baltais plaukais, liepsnojančio žvilgsnio kunigas.

— Aš Kartenos altarista... Atvykau čia, kad pasilikčiau...

Vienuolyno viršininkas, sumanus vyras, protingai nuslepia savo džiaugsmą: jis žino — apie Jurgio Pabrėžos darbus, apie jo herbarijų plačiai kalbama... Labai jį myli žmonės, pagarsėjęs kaip liaudies gydytojas. Nauda bus vienuolynui iš tokio žmogaus — iškalbus, geras pamokslininkas, žmonių minias sutrauks...

— Sąlyga viena, — buvo atsakyta altaristai, — viena vienintelė — iš vienuolyno niekur daugiau nebeišvyksite!

— Tai vienintelis mano troškimas, — atsako senasis floristas...

Taip prasidėjo naujas gyvenimo etapas. Bėgo mėnesiai, metai...

Dar ir dabar žmonių atsiminimuose išliko pasakojimai, kaip apkarto gyvenimas tėvui Embražiejui Kretingos vienuolyne. Sienos akmeninės, tokios niūrios, storos... Gyvas jose jautėsi palaidotas... Gyvas, visam amžiui...

Dievobaimingi vienuolyno tėvų ir brolių veidai rodė ir kitą savo pusę: klastingą, žiaurią, pasigailėjimo nežinančią...

Vienuolyne knibždėjo paskalos, intrigos, šmeižtai, pavydas, rietenos. Bet dėl tėvo Embražiejaus visi vie-

nuoliai sutarė, vienodai neapkentė eretiko darbų ir jo paties. Didesnių pasityčiojimų mokslininkas Jurgis Pabrėža nebuvo gyvenime sutikęs.

Užveisė tėvas Embražiejus sodą, žolelių prisodino, žiūrėk, kažkieno po nakties viskas ištrypta, sunaikinta...

Korespondencija ištisai visa tikrinama, cenzūruojama, deginama, sulaikoma...

1830 metų vasarą vėl didžiausias nemalonumas: jis vos nebuvo ekskomunikuotas:

— Eretikas Embražiejus už dievą didesniu nori būti! Naujas augalų rūšis išvesti bando.. Tai šėtono išdidumas, tai didžiausias sutvėrėjo įžeidimas! — šaukė fanatikas vienuolis Jeronimas. Tėvas Embražiejus turėjo prisipažinti, jog jis veikė velnio padedamas, ilgai ir viešai atgailauti...

Tik vėl geroji viltis, kad viskas praeis, linksmi vaikų balsai vienuolyno mokykloje, kurioje jis dėstė, iš visur atvykstančių ligonių marios, kuriuos jis gydė, mokė pažinti gydomuosius augalus ir jų savybes, guodė jį.

Taip bėgo metai...

Atūždavo pavasariai...

Vėl ateidavo žiema...

Ir kai rudi lapai seniai buvo nukritę, 1849 metais, spalio trisdešimtą, atbėgęs nusigandęs broliukas vienuolis pranešė perdėtiniui:

— Tėvą Embražiejų celėje radome negyvą...

Palaidojo vienuolynas tėvą Embražiejų tyliai, kukliai, mat be paskutiniųjų sakramentų, be patepimo mirė.

Palaidojo ir užmiršo. Gyvenimas plaukė senąja vaga,

būtų gal ir visai nežinomybės rūku jis uždengęs tėvą Embražiejų, bet vieną kartą niūriai vienuolyno išdinin-
kas pranešė viršininkui:

— Sumažėjo vienuolyno pajamos... Nebėra aukų, ku-
rias nešdavo vienuolynui ligonys, atsidėkodami už tėvo
Embražiejaus gydymą...

Piktas vaikščiojo po tamsius vienuolyno koridorius,
po purvinas gatves perdėtinis. Kartą, eidamas pro kapi-
nes, pamatė būrelį žmonių prie naujojo kapo.

Moterys puošė tėvo Embražiejaus kapą gėlėmis, vy-
rai apdėliojo kapo šonus akmenimis. Kažkoks elgetėlė
garsiai poteriavo ir prašė dievo, per gerojo tėvo Embra-
žiejaus užtarimą, sveikatos.

„Mužikėliai vis negali jo užmiršti“, — pagalvojo vie-
nuolyno perdėtinis ir staiga nušvito.

Gera mintis praktiškam tėveliui šovė į galvą, ir ne-
kantraudamas jis grįžo į vienuolyną.

Už mėnesio jau pradėjo sklisti gandas — prie tėvo Em-
bražiejaus kapo įvyko stebuklas: luošys pasveiko, mirš-
tantis išgijo...

Praėjo metai, kiti, ir vėl pradėjo plaukti gausios au-
kos vienuolynui...

...Slinko metai, vis labiau jie į nežinią skandino moks-
lininko Jurgio Pabrėžos vardą. Dvasiškija tėvu Ambro-
zijum jį pavertė... Palaimintuoju sugebėjo apšaukti, ti-
kinčiųjų mulkinimo objektu mokslininko kapą pavertė,
o jo kaulus — biznio šaltiniu...

Neseniai vėl teko lankytis Kretingoje.

Ieškojau senojo mokslininko, vieno iš pirmųjų Lietu-
vos mokslininkų, kuris pradėjo rašyti mokslo veikalus
gimtąja kalba, kad jo pasiekimai būtų prieinami liau-

džiai, pėdsakų... Jie nėra visai išnykę: išliko celė, kur Jurgis Pabrėža praleido savo paskutiniuosius gyvenimo metus... Sodas buvusio vienuolyno kieme, kuriame savo ranka žymusis botanikas įvairias atmainas pasodino, dar vešliai žaliuoja. Dabar čia gamtos mokslų mokosi vidurinės mokyklos mičiurininkai... Teko susitikti ir su vieno muziejaus bendradarbiais — jie surinko pluoštelį Jurgio Pabrėžos rankraščių.

Prieš padėdamas plunksną, noriu pridėti dar vieną trumpą epizodėlį.

— Vienas vienuolis turi Jurgio Pabrėžos rankraščio dalis apie augalų rūšis, — pasakė pažįstami, — užėikite ten.

Jį radau namuose.

— O taip, turiu... Kaip relikviją laikau... — atsakė jis man. — Užėikite po pietų, surasiu...

Atėjau nustatytu laiku. Atsinešiau fotoaparata rankraščiams kopijuoti.

— Tai jūs būsite tas pats Misevičius, tas... kuris rašė apie Kretingos vienuolyną? — niūriai žiūrėdamas paklausė.

Patvirtinau.

Pykčio raudonis išbėrė mano pašnekovo vienuolio veidą.

— Tokiu atveju rankraščių nerodysiu...

— Bet, — sakau aš, — tai nesąžininga, jie, kaip ir visi Pabrėžos darbai, priklauso žmonėms, ir jie gali pareikalauti...

Vienuolis iš pykčio pamėlo ir, nespėjus man susiorientuoti, greitai ištraukė iš kišenės senų brangių rankraščių pluoštelį, įniršęs sviedė juos į besikūrenančią krosnyje ugnį.

— Štai! — sušnypštė. — Tegul dabar pareikalauja...

Smulkmenų nepasakosiu, bet niekuomet neužmiršiu šio religinio fanatiko baisia neapykanta degančių akių: taip seniau turėdavo atrodyti jo pirmtakai — visų šalių inkvizitoriai, kankindami savo aukas, degindami jas ir brangias mokslines bei kultūrinės vertybes ant grėsmingai liepsnojančių laužų...

Palikę Kretingą, išvykome turistų pėdsakais ir, pasiekę žaviosios Minijos pakrantes, už Kartenos sustojome.

— Sakykite, — paklausė Vincas Kalenda, sutikęs Kūlėnuose senyvą pilietį, — ar nematėte čia tokio autobuso su turistais?

Žmogus tylomis sukosi tabako suktinę.

— Mačiau, kaip nematęs...

— Kur jie dabar? — net pašoko Vincas.

Sužinojome: turistai neseniai buvo užsukę apžiūrėti senovinės Asteikinės karčemos, kurią mini keliauninkas Palangos Juzė, o dabar išvykę toliau. Taip ir vėl mes su jais nesusitikome.

Neskubėdami, bet nepraradę vilties, nukinkavome toliau.

Už Salantos upelio pasukome į Nasrėnų sodžių. Vos perėjome upelį, ir mus užpuolė didžiausias būrys šunų: vieni kaukė, kiti cypė, tretį lojo, ketvirtį dantis rodė ir vis norėjo išmėginti, ar skanios mūsų blauzdos... Tik akmenimis atsigynėm...

— Po šimts pypkių! — supykau. — O Palangos Juzė pasakojo, kad jį čia tik keturi šunys buvo užpuolę! Kaip vaikučiai, eidami į mokyklą, apsigina?